

Boy, Hülya-Ayşe Banu Karadağ (2020). "The Picture of Dorian Gray'in Kaynak Edebiyat Dizgesindeki Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 17-45.

THE PICTURE OF DORIAN GRAY'İN KAYNAK EDEBİYAT DİZGESİNDEKİ SERÜVENİ ÜZERİNE BETİMLEYİCİ BİR ÇALIŞMA*

A DESCRIPTIVE STUDY ON THE ADVENTURE OF THE PICTURE OF DORIAN GRAY IN THE SOURCE LITERARY SYSTEM

Arş. Gör. Hülya BOY**
Marmara Üniversitesi
boy.hulya@gmail.com

Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ***
Yıldız Teknik Üniversitesi
aysebanukaradag@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı, Oscar Wilde'in *The Picture of Dorian Gray* (*Dorian Gray'in Portresi*) adlı eserinin İngiliz kaynak dizgesindeki serüveni üzerine çeviribilim bağlamında betimleyici bir inceleme yapmaktır. Eser kaynak dizgeye sırasıyla 1890, 1891 ve 2011 yıllarında üç farklı metin halinde sunulmuştur. Bu üç metin arasındaki farklılıkların, kaynak dizge koşulları çerçevesinde başvuru sansür/öz-sansür işlemleri neticesinde ortaya çıkmış

* Bu çalışma Hülya Boy'un Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı'nda Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ danışmanlığında hazırladığı "The Picture of Dorian Gray'in Diliçi ve Dillerarası Çevirileri Üzerine Kavramsal Sorgulamalar" (2019-halen) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Tezin inceleme nesnesinin 'yeniden yazım' ve 'yeniden çeviri' odağında ele alındığı daha önceki bir çalışma için bkz. Boy 2019.

** ORCID: orcid.org/0000-0002-4491-3560

*** ORCID: orcid.org/0000-0002-0974-8053

olduğu belirtilebilir. Wilde'ın yayımlanmak üzere 1890'da *Lippincott's Monthly Magazine*'e gönderdiği eserin içeriği Victoria Çağı ahlak anlayışına göre uygunsuz bulunmuş ve *The Picture of Dorian Gray* kaynak dizgede ilk olarak aynı yıl dergi editörleri tarafından sansürlenerek yayımlanmıştır. Ancak bu sansür, eser yayımlanır yayımlanmaz olumsuz tepkiler uyandırmasının önüne geçmemiştir. Bunun üzerine Wilde'ın öz-sansür uygulayarak yeniden kaleme almak durumunda kaldığı *The Picture of Dorian Gray* 1891'de Ward, Lock & Co. tarafından kitap olarak basılmıştır. Wilde'ın 1890'da *Lippincott's Monthly Magazine*'e gönderdiği metne dayanan bir baskı ise ilk kez 2011'de Harvard University Press (HUP) tarafından *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition* başlığıyla yayımlanmıştır. 1891 kitap metninin 1890 dergi metni üzerinden üretilmiş olması *The Picture of Dorian Gray* örneğinde bir diliçi dolaylı çeviriden bahsedilip bahsedilemeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu soruya verilebilecek olumlu bir cevap ise dolaylı çeviri kapsamında başka bir sorgulamanın yolunu açabilmektedir. Nitekim dolaylı çeviriye bakış açısının genel anlamda olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. Ancak HUP metninin "standart" kabul edilen 1891 kitap metnine karşı konumu üzerine ortaya çıkan tartışmalarda bunun aksinin geçerli olduğu gözlemlenebilmektedir. Tüm bunlardan hareketle çalışmada öncelikle kaynak dizgedeki sansür/öz-sansür süreci incelendikten sonra eserle ilgili başlıca tartışmalar ele alınacaktır. Ardından ise bu tartışmaların vurgu noktaları odağında kavramsal sorgulamalarla *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgedeki serüveninin dolaylı çeviri olgusu açısından ışık tutabileceği çeviri gerçeklerine ilişkin bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *The Picture of Dorian Gray*, sansür, öz-sansür, diliçi çeviri, dolaylı çeviri.

Abstract

The aim of this study is to provide a descriptive analysis of the adventure of Oscar Wilde's *The Picture of Dorian Gray* in the English source system within the context of translation studies. The work was presented to the source system as three different texts in 1890, 1891, and 2011, respectively. It can be stated that the differences between these texts came to exist as a result of the acts of censorship/self-censorship resorted to under the conditions of the source system. The theme of the work Wilde sent to *Lippincott's Monthly Magazine* in 1890 to be published was found inappropriate with respect to the Victorian sense of morality, and *The Picture of Dorian Gray* was first published in the source system the same year after being censored by the journal's

editors. However, this censorship did not prevent the work from sparking negative reactions immediately upon its publication. Consequently, *The Picture of Dorian Gray* as necessarily rewritten by Wilde through self-censorship was published in the book form by Ward, Lock & Co. in 1891. An edition based on the text Wilde sent to *Lippincott's Monthly Magazine* in 1890 was published for the first time in 2011 by Harvard University Press (HUP) under the title *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition*. The fact that the 1891 book text was produced through the 1890 journal text brings up the question of whether we can speak of a case of intralingual indirect translation in the context of *The Picture of Dorian Gray*. An answer in the affirmative could pave the way for further reflections on indirect translation. As a matter of fact, it can be said that attitudes towards indirect translation are negative in general. However, just the contrary seems to be observed from the discussions that arose about the position of the HUP text against the 1891 book text which is regarded as "standard". This being the case, after first analyzing the process of censorship/self-censorship in the source system, the present study will explore the key discussions surrounding the work. Based on the foci of these discussions, through conceptual reflections, the study will then attempt to offer an insight into the facts of translation on which *The Picture of Dorian Gray's* adventure in the source system could shed light with regard to the phenomenon of indirect translation.

Keywords: *The Picture of Dorian Gray*, censorship, self-censorship, intralingual translation, indirect translation.

Giriş

İrlandalı yazar Oscar Wilde (1854–1900) tek romanı olan *The Picture of Dorian Gray*'i (*Dorian Gray'in Portresi*) *Lippincott's Monthly Magazine* editörlerinden Joseph Marshall Stoddart'ın 1889 yılında kendisinden dergide yayımlanacak bir öykü talep etmesi üzerine kaleme almıştır. Wilde tarafından on üç bölümden oluşacak şekilde tasarlanan eser İngiliz kaynak dizgesine ilk kez *Lippincott's Monthly Magazine*'in 20 Haziran 1890 tarihli temmuz sayısında yayımlanarak sunulmuştur.¹ Bu metni, eserin 1891

---

¹ Birleşik Krallık ve Amerika'da eşzamanlı basılmakta olan *Lippincott's Monthly Magazine*'in ilgili sayısına ait içindekiler listelerinde yer alan diğer metinlerin birbirinden kısmen farklı olması çerçevesinde *The Picture of Dorian Gray*'i metinlerarasılık bağlamında ele alan bir çalışma için bkz. Lorang 2010.

yılında Ward, Lock & Co. tarafından yapılan –ve bu kez hem yazar tarafından eklenmiş bir önsöz içeren hem de yirmi bölümden oluşan– kitap baskısı izlemiştir. Eser 2011 yılında ise Virginia Commonwealth Üniversitesi profesörlerinden Nicholas Frankel’in editörlüğünde *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition (Dorian Gray’in Portresi: Açıklamalı ve Sansürsüz Basım)* başlığıyla Harvard University Press tarafından yayımlanmıştır.²

Çalışmada yayımlanma sırasıyla ‘dergi metni’, ‘kitap metni’ ve ‘sansürsüz metin’ olarak nitelendirilecek olan *The Picture of Dorian Gray* metinleri arasında farklılıkların bulunması, dolayısıyla bu üç ayrı metnin farklı okumalara imkân vermesi söz konusudur. Metinler arasındaki farklılıkların *The Picture of Dorian Gray* üzerinde –diliçi çeviri/yeniden yazım yoluna gidilmesini gerektiren kaynak dizge koşulları çerçevesinde– sansür/öz-sansür uygulanması neticesinde ortaya çıkmış olduğu belirtilebilir.

Bu çalışmada, söz konusu sansür/öz-sansür sürecinden hareketle eserin kaynak dizgedeki serüveninin çeviribilim bağlamında betimleyici bir yaklaşımla incelenmesi amaçlanmaktadır. İnceleme kapsamında, *The Picture of Dorian Gray* metinleri arasındaki kaynak metin–erek metin ilişkisine dayanılarak dolaylı çeviri odağında diliçi boyutta bir sorgulamaya gidilecektir. Nitekim kitap metninin sansürlenmiş dergi metni üzerinden öz-sansür yoluyla üretilmiş olması, dergi metninin bir ara metin, kitap metninin ise bir diliçi dolaylı çeviri olarak konumlandırılabilceğini akla getirebilmektedir. Sansürsüz metnin yayımlanmasıyla birlikte bu metnin kitap metni karşısındaki konumu üzerine gündeme gelen tartışmalarda ise 1891’den bu yana kolaylıkla erişilebilir olan ve *The Picture of Dorian Gray*’in diliçi baskıları ve dillerarası çevirilerinde çoğunlukla esas alınan kitap metninin “standart” metin olduğu vurgusunun dikkat çektiği söylenebilir. Bu noktada, dolaylı çeviriye yönelik bakış açısı genel anlamda olumsuzken *The Picture*

² Frankel’in editörlüğündeki Harvard University Press baskısı ayrıca metin içi açıklama ve notları içermeyen haliyle 2012 yılında *The Uncensored Picture of Dorian Gray* başlığıyla basılmıştır.

of Dorian Gray örneğinde birincil konumda kabul edilen bir dilçi dolaylı çeviriden bahsedilebilmesi tartışmaya açılmaktadır.

Çalışmada öncelikle kaynak dizgedeki sansür/öz-sansür süreci çerçevesinde dergi metni, kitap metni ve sansürsüz metin arasındaki farklılıklar örnekler üzerinden incelenecektir. Ardından yukarıda sözü edilen tartışmalar, dolaylı çeviri bağlamında üzerinde durulabilecek temel vurgu noktalarıyla irdelenecektir. Son bölümde ise *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgedeki serüveni çerçevesinde bir dilçi dolaylı çeviri olgusundan bahsedilip bahsedilemeyeceği tartışılacak ve bu bağlamda gündeme gelebilecek olası sorgulamalar üzerinden bu örneğin ışık tutabileceği çeviri gerçekleri ele alınacaktır.

1. Kaynak Dizgede Sansür/Öz-Sansür Bağlamında *The Picture of Dorian Gray*

Edebi eserlerin tarihin belli noktalarında kaynak ve erek dizgelerde var olup olmayacaklarını, eğer var olacaklarsa ne şekilde var olabileceklerini belirleyen koşullar çerçevesinde başvurulan sansür işlemlerinin *The Picture of Dorian Gray* örneğinde hem yayın öncesi hem de yayın sonrası aşamada gerçekleştirilmiş olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde eserin kaynak dizgedeki serüveni, öncelikle yayın öncesi sansür süreci, ardından ise yayın sonrası öz-sansür süreci çerçevesinde ele alınacaktır.

1.1. Yayın Öncesi Sansür Süreci

Denise Merkle, “neyin sözlü veya yazılı olarak ifade edilebileceğini kısıtlayan yayın öncesi sansür[ün]”³ herhangi bir eserin yayımlanmasını ya doğrudan engelleyebileceğini ya da bir yeniden yazım sürecini gerektirebileceğini (2002: 12) belirtmiştir. Wilde’ın *The Picture of Dorian Gray* adlı eserinin kaynak dizgedeki serüvenine bakıldığında da öncelikle 1890 dergi metninin, başta Stoddart olmak üzere *Lippincott’s Monthly Magazine* editörleri tarafından yayın öncesi sansür uygulanarak bir dilçi çeviri/yeniden yazım yoluyla üretilmiş olması söz konusudur

³ Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımıza aittir.

denebilir. Nitekim “[r]omanı en çok tartışma yaratacak öğelerden temizleme işi [...] *Lippincott's* baskısı yapılmadan önce başlamıştı[r]” (Wilde (çev. İnce), 2016: 30). Frankel, eserin yayın öncesi sansür sürecine ilişkin olarak yaptığı araştırma ve inceleme neticesinde şu bilgiyi paylaşmıştır:

“Wilde’in, elyazısıyla eklediği ve 3000 sözcük tutan düzeltmeleriyle birlikte daktilo yazması 1890 ilkbaharında *Lippincott's* bürosuna ulaştığı zaman dergide büyük bir telaş yarattı. [...] Romanın yayımlanıp yayımlanmayacağı –yayımlanırsa nasıl yayımlanacağı– konusunu birkaç danışmanıya görüştüktan sonra Stoddart çok dikkatli hareket etmeye karar verdi. İlk Wilde’in daktilo yazmasında çeşitli değişiklikler yapması gerekiyordu, itirazlara –ya da daha kötü tepkilere– yol açabilecek 500 kadar sözcüğü metinden çıkardı.”⁴ (Wilde (çev. İnce), 2016: 30-31)

Kaynak dizgedeki bu yayın öncesi süreç neticesinde, romanın özellikle başkahramanları –Dorian Gray, Basil Hallward, Lord Henry Wotton– arasındaki eşcinsel ilişkilere ve buna ek olarak karşı cinsler arası gayrimeşru ilişkilere yönelik göndermeler, *Lippincott's Monthly Magazine* editörleri tarafından, Victoria Çağı ahlak anlayışı çerçevesinde “sakıncalı” bulunarak sansürlenmiştir. Bu sansürün genel anlamda, bazen söz konusu kısımların tamamen metinden çıkarılmasını, bazen ise değiştirilmesini kapsadığı belirtilebilir. Yayın öncesi sansür sürecinde Stoddart ve çalışma arkadaşları tarafından metnin belli kısımlarında yapılan değişikliklere burada üç örnek üzerinden değinilecektir.

⁴ Stoddart’ın, işvereni Craig Lippincott’a *The Picture of Dorian Gray* ile ilgili kaygılarını dile getirdiği ve ardından “sakıncalı pasajlar” dergi editörleri tarafından çıkarıldıktan sonra metnin yayımlanması yönünde aldıkları kararı bildirdiği 10 Nisan 1890 ve 22 Nisan 1890 tarihli mektuplar için bkz. Wilde (çev. İnce), 2016: 55-56. Stoddart’ın bu mektuplardaki söylemleri ve yazarın bilgisine veya onayına sunulmadan metinde yapılan değişiklikler, yeniden yazım sürecinde dergi editörleri tarafından üstlenilmiş “uzman” rolü vurgusuyla Boy 2019’da ele alınmıştır.

1.1.1. Yayın Öncesi Sansür Kapsamında Metinsel Değişiklik Örnekleri

Örnek 1

Sansürsüz Metin:

“How much that strange confession explained to him! Basil’s absurd fits of jealousy, his wild devotion, his extravagant panegyrics, his curious reticences,—he understood them all now, and he felt sorry. **There was something tragic in a friendship so coloured by romance, something infinitely tragic in a romance that was at once so passionate and so sterile.**”⁵ (Wilde, 2012: 146-147)

Dergi Metni:

“How much that strange confession explained to him! Basil’s absurd fits of jealousy, his wild devotion, his extravagant panegyrics, his curious reticences,—he understood them all now, and he felt sorry. **There was something tragic in a friendship so colored by romance.**”⁶ (Wilde, 1890: 58)

Birinci örnek, romanda ressam Basil Hallward’ın Dorian Gray’e olan hislerini “itiraf” etmesi üzerine Dorian Gray’in aklından geçenlerin aktarıldığı kısımdan alıntılanmıştır. Bu örnekte, sansürsüz metinde yer alan “romantizmle böylesine renk değiştirmiş bir dostluğun trajik bir yanı vardı” cümlesinin devamındaki “hem böylesine tutkulu hem de böylesine kısır bir romantizmin son derece trajik bir yanı” ifadesinin, yayın öncesi sansür sürecinde dergi metninden çıkarılmış olduğu görülmektedir. Burada her ne kadar “romantizm” (“romance”) sözcüğüne dokunulmamış olsa da “tutkulu” (“passionate”) ve “kısır” (“sterile”) sözcüklerini içeren kısmın çıkarılarak Basil Hallward’ın Dorian Gray’e beslediği romantik duygular üzerindeki vurgunun mümkün olduğunca azaltılmasının amaçlanmış olabileceği mümkündür.

⁵ Örneklerdeki vurgular tarafımıza aittir.

⁶ Bu cümle kitap metninde, “There seemed to him to be something tragic in a friendship so coloured by romance.” (Wilde, 1891b: 174) şeklinde geçmektedir.

Örnek 2

Sansürsüz Metin:

“His extraordinary absences became notorious, and, when he used to reappear again in society, **men, who were jealous of the strange love that he inspired in women, would whisper to each other in corners**, or pass him with a sneer, or look at him with cold searching eyes, as if they were determined to discover his secret.” (Wilde, 2012: 173)

Dergi Metni:

“His extraordinary absences became notorious, and, when he used to reappear again in society, **men would whisper to each other in corners**, or pass him with a sneer, or look at him with cold searching eyes, as if they were determined to discover his secret.”⁷ (Wilde, 1890: 74)

Sansürsüz metinde yukarıdaki pasajda yer alan “onun [Dorian Gray’in] kadınlarda uyandırdığı tuhaf aşkı kıskanan erkekler köşelerde birbirleriyle fısıldaşır” ifadesinden “onun kadınlarda uyandırdığı tuhaf aşkı kıskanan” kısmının dergi metninden çıkarılması uygun görülmüştür. Bu çıkarma kararına ilişkin olarak, metinden eksiltilecek ifadenin, erkeklerin Dorian Gray’i kadınlardan “kıskanması” göndermesinden dolayı ilgili dönemin hâkim koşulları çerçevesinde ahlak anlayışı açısından sakıncalı/uygunsuz bulunmuş olabileceği belirtilebilir.

Örnek 3

Sansürsüz Metin:

“And yet I don’t suppose that ten per cent of the lower orders **live with their own wives**.” (Wilde, 2012: 65)

Dergi Metni:

“And yet I don’t suppose that ten per cent. of the lower orders **live correctly**.”⁸ (Wilde, 1890: 8)

---

⁷ Bu kısım kitap metninde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 1891b: 211).

⁸ Bu cümle kitap metninde, “And yet I don’t suppose that ten per cent. of the proletariat live correctly.” (Wilde, 1891b: 13) şeklinde geçmektedir.

Üçüncü örnekte, yayın öncesi süreçte üzerinde değişikliğe gidilmiş cümlelerden bir diğeri yer almaktadır. Sansürsüz metinde, Lord Henry Wotton'ın Basil Hallward'a kurduğu cümle, "Ve dahası, alt sınıf erkeklerinin yüzde onunun bile kendi karılarıyla birlikte yaşadıklarını sanmıyorum." şeklindedir. Dergi metninde ise bu cümledeki "kendi karılarıyla birlikte" ifadesi yerine "uygun biçimde" ifadesinin tercih edilmiş olduğu görülmektedir. Bu noktada metinde, "kendi karılarıyla birlikte yaşamadıkları" ifade edilen erkeklerin başka kadınlarla aralarındaki gayrimeşru ilişki imasının uygun bulunmayarak, akla doğrudan karşı cinsler arası bu tür bir ilişki göndermesi getirmeyecek daha örtük bir anlatıma gidilmiş olduğu söylenebilir.

The Picture of Dorian Gray'in dergi editörleri tarafından sansürlenmiş haliyle yayımlanmasının ardından ise yayın sonrası sansüre başvurulmuş olması söz konusudur.

1.2. Yayın Sonrası Öz-Sansür Süreci

Merkle (2002: 13), eserlerin kamuoyu erişimine açık hale getirilmesinden sonra uygulanan yayın sonrası sansürün çoğunlukla el koyma ya da yasaklama ile neticelendiğinden bahsetmiştir. *The Picture of Dorian Gray* örneğinde ise dergi metninin yayımlanmasının ardından hem *Lippincott's Monthly Magazine*'in ilgili sayısı toplatılmış hem de ikinci bir dilçi çeviri/yeniden yazım sürecine gidilmiştir. Bu süreçte metin üzerinde gerekli görülen değişikliklerin Wilde'ın denetiminde uygulanmış olması bağlamında, yayın sonrası aşamada gerçekleşmiş bir öz-sansür olgusundan bahsedilebilir.

Handbook of Translation Studies'de "Sansür" başlığını yazan Merkle, çeviri bağlamında öz-sansürü yayın öncesi sansür formlarından biri olarak ele almıştır (2010: 19). Bu bağlamda Merkle'a göre çevirmenler tarafından erek kitlenin beklentilerini karşılayabilmek amacıyla bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde başvuru olan öz-sansürün izlerinin sürülmesi -çevirmenin, çeviri süreci hakkında açıklama sunduğu herhangi bir materyal de yoksa- kolay olmayacaktır; çünkü yayın öncesi aşamada hangi

değişikliklerin çevirmen tarafından, hangilerinin sürece dahil diğer aktörler tarafından yapıldığı konusunda kesin bir yargıya varılması mümkün değildir (2010: 20). Öz-sansürün yayın sonrası aşamada da gerçekleşebileceğini gösteren *The Picture of Dorian Gray* örneğinde ise dergi metni ve kitap metni karşılaştırılarak aralarındaki farklılıkların saptanabilmesi mümkün olduğundan, izi sürülebilir bir öz-sansürden bahsedilebileceği belirtilebilir; ancak bunun, söz konusu öz-sansürün –her ne kadar bilinçli de olsa– ilgili dönemin koşullarının etkisinden bağımsız değerlendirilebileceği anlamını taşımadığı söylenebilir. Nitekim dergi metninin, yayımlanmasının hemen ardından ağır eleştirilere maruz kaldığı görülebilmektedir. Öyle ki Wilde, eleştiri yazılarından birine cevap olarak kaleme aldığı 13 Ağustos 1890 tarihli mektubunda, söz konusu tarih itibarıyla romanı hakkında toplam iki yüz on altı eleştiri yazısının eline geçtiğinden bahsetmiştir (Holland ve Hart-Davis, 2000: 447). Wilde’in bunlar arasında özellikle dikkatini çektiğini belirttiği üç eleştiri yazısı *St. James’s Gazette*, *Scots Observer* ve *Daily Chronicle*’da yayımlanmıştır.⁹ Söz konusu eleştiri yazılarının içeriğinden genel olarak bahsetmek gerekirse, öncelikle *St. James’s Gazette*’in romanı “pislik”, “aptalca ve bayağı bir yapıt” olarak nitelendirerek aşağıdaki ifadelere yer verdiği söylenebilir:

“Pisliğe meraklı olmadığımız ve saygın insanların burun deliklerine saygısızlık etmek istemediğimiz için *Dorian Gray*’in *Portresi* üzerine bir inceleme yazmak istemiyoruz, [...]. Maliye Bakanlığı ya da Kamu Düzeni Gözetim Örgütü, Bay Wilde ya da Ward, Lock & Co.’ya dava açmaya değip değmeyeceği konusunda ne düşünür, bunu biz bilemeyiz, [...]. Bizim anlayamadığımız, doğru dürüst yetenekleri olan, (Oxford’dayken) efendi insanlarla ilişki kurma fırsatını bulmuş birinin aptalca ve bayağı bir yapıta (her nasıl olduysa) imzasını atmasıdır.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 16)

Bu eleştiri yazısında özellikle yetkili devlet mercilerinin yazara ya da yayıncıya dava açması gerektiği imasının dikkat çektiği belirtilebilir. Bu bağlamda, *Scots Observer*’da çıkan eleştiri

⁹ Dönemin önde gelen basınında çıkan bu eleştiri yazılarına ‘patronaj’ odağında Boy 2019’da değinilmiştir.

yazısındaki aşağıdaki ifadelerden, ilgili dönemde eşcinselliğin bir cinsel yönelimden ziyade “tıp ve yargıyı ilgilendiren bir konu” olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır:

“Pislik yığınları içinde eşelenmenin ne âlemi var? Dünya doğru düzgün bir yer, ruh sağlığı yerinde olan kadın ve erkeklerin sayısı, bozuk, sakat, doğallıktan uzak olanlarınkinden fazla. Bay Oscar Wilde yine yazılmaması daha iyi olacak şeyler yazıyor; evet, onun *Lippincott's*'ta yayımlanan *Dorian Gray'in Portresi* adlı yapıtı ustaca yazılmış, ilginç, zekâ ve yetenek ürünü bir yapıt ama bu düzmece bir sanat çünkü ilgilendiği konu tıp ve yargıyı ilgilendiren bir konu; insan doğasına aykırı çünkü kahramanı bir şeytan; ahlak açısından düzmece çünkü yazarın doğal olmayan ahlaksız bir hareket tarzını temiz, sağlıklı ve makul bir hayata yeğlemediği açıkça anlaşılmıyor. Ancak Cezai Soruşturma Dairesi'ne ya da *kapalı* bir duruşmaya uygun konularla ilgili olan bu öykü, yazarı kadar editörünü de küçük düşürüyor.”¹⁰ (Wilde (çev. İnce), 2016: 16-17)

Daily Chronicle'da çıkan eleştiri yazısında da benzer bir tutum sergilenerek, “pislik”, “yozlaşma”, “cüzzamlı”, “kokuşmuşluk” ve “Fransız dekadanlar” gibi “eşcinsellik” için kodlanmış terimler (Allen, 2011: E.T. 22.01.2020) içeren aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“Eğlendirici olduğuna kuşku bulunmamasına karşın o pislik, Bay Oscar Wilde'ın yazdığı *Dorian Gray'in Portresi*'nden geliyor. Fransız dekadanların cüzzamlı edebiyatından boy vermiş bir öykü –zehirli bir kitap, ahlaksal ve ruhsal yönden kokuşmuşluğun ağır kokusunu taşıyor– çok toy, güzel, altın saçlı bir gencin yaşadığı zihinsel ve fiziksel yozlaşmayı konu alan şeytanca bir çalışma; o kadınsı hoppelikler, hesaplı kitaplı samimiyetsizlikler, abartılı alaycılıklar, bayağı gizemcilikler, hoppaca filozofluklarla yoğrulmamış olmasaydı bu konu ilgi çekici olabilirdi... Bay Wilde, kitabın bir ‘ahlak dersi’ verdiğini söylüyor. Şu âna kadar bizim anlayabildiğimiz kadarıyla bu ‘ahlak dersi’ne göre, insanoğlunun başlıca amacı ‘her zaman yeni duyular peşinde koşarak’ doğasını sonuna kadar gerçekleştirmektir, ruh hastalandığı zaman onu iyileştirmenin yolu duyuları hiçbir şeyden yoksun bırakmaktır.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 15-16)

Wilde, *The Picture of Dorian Gray* hakkında ahlaksızlık suçlamaları içeren olumsuz eleştirilere cevap verirken özellikle,

¹⁰ Aksi belirtilmedikçe tüm vurgular, alıntılanan kaynağa aittir.

bir sanat eserinin nasıl olup da ahlak üzerinden değerlendirilebildiğini anlayamadığının (Holland ve Hart-Davis, 2000: 428) altını çizmiştir. Öte yandan, yalnızca heyecan ve haz dolu bir yaşam süren Dorian Gray'ın, romanın sonunda pişmanlık içerisinde vicdanını öldürmeye çalışırken kendisini de öldürdüğünü, dolayısıyla romanın bu anlamda çok açık bir kissadan hisse/ahlak dersi içerdiğini (Holland ve Hart-Davis, 2000: 430-431) savunmuştur. Ancak *The Picture of Dorian Gray*'in ahlaksızlıkla suçlanması, yazarının ve yayıncısının yasal kovuşturma için hedef gösterilmesi, dergi metni üzerinde yayın sonrası sansüre gidilmesi neticesini doğurmuştur. Bu süreçte öncelikle *Lippincott's Monthly Magazine*'in temmuz sayısı, W. H. Smith & Son gibi dönemin önde gelen kitapçıları tarafından satış noktalarından geri çekilmiş (Wilde (çev. İnce), 2016: 54), ardından ise *The Picture of Dorian Gray* Wilde tarafından dergi metni üzerinden yeniden kaleme alınmıştır. Çalışmada yayın sonrası öz-sansür olarak nitelendirilen bu sürece ilişkin olarak Frankel aşağıdaki tespitte bulunur:

28

“[...] bu kez Wilde editörden bir adım daha ileri gitmiş, daha önce sansürlenmemiş olan, eşcinsellik iması taşıyan öğeleri de metinden çıkarmıştır. Aynı zamanda Dorian'ın, portreyle o en son ve öldürücü karşılaşmasından önceki zamanlarda canavarlığını iyice vurgulamış, öyküyü daha uygun ahlaksal bir sonla noktalamıştır.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 55)

Wilde 1891 kitap metninde romana yedi bölüm ve bir önsöz¹¹ eklemiştir. Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation* adlı kitabında Wilde'ın kitap metnine eklemiş olduğu önsözü bir “manifesto önsözü” (“preface-manifesto”) örneği olarak gösterir (Genette (çev. Lewin), 1997: 228)¹². Genette'e göre bu kategori altında sınıflandırılan önsözler “bir edebi türün hedefindekinden daha büyük bir amacı savunabilir” (Genette (çev. Lewin), 1997: 228). Genette bu bağlamda Wilde'ın önsözündeki “Ahlaklı veya ahlaksız kitap diye bir şey yoktur. Kitaplar ya iyi yazılmıştır ya da

¹¹ Bu önsöz, kitap metni basılmadan önce “A Preface to 'Dorian Gray.'” başlığıyla *The Fortnightly Review* adlı dergide yayımlanmıştır (bkz. Wilde 1891a).

¹² Alıntılardaki Türkçe çeviriler, Jane E. Lewin'in çevirdiği İngilizce metinden yapılmış olup tarafımıza aittir.

kötü. Hepsi bu. ... Tüm sanatlar büsbütün yararsızdır.” (Genette (çev. Lewin), 1997: 228-229) ifadelerini alıntılamıştır. Diğer yandan Frankel –her ne kadar Genette tarafından “yazar[ın] var olan sanat göreneklerini yeniden tanımlamak ya da tahtından indirmek” için başvurduğu bir “manifesto önsöz” örneği olarak gösterilmiş olsa da– Wilde’in önsözünün, Genette’in “gecikmiş önsöz” (“delayed preface”) sınıflandırmasına girdiğini (Wilde (çev. İnce), 2016: 289) vurgulamıştır. Nitekim söz konusu önsöz “‘önlem’ amacıyla, romanın ‘ilk okur kitlesinin ve eleştirmenlerin ilk tepkilerine’ yanıt olarak yazılmıştır” (Wilde (çev. İnce), 2016: 289).¹³

Wilde denetiminde dergi metni üzerinden üretilen kitap metnindeki değişiklikler bağlamında, özellikle yayın öncesi sansür sürecinde yeterince üstü örtülemediği ve bu nedenle tepkilere yol açmış eşcinsel ilişki göndermeleri içeren kısımlara müdahale edilmiş olduğu görülebilir. Yayın sonrası öz-sansür sürecinde yapılan değişiklikler aşağıda üç örnek üzerinden ele alınacaktır.

1.2.1. Yayın Sonrası Öz-Sansür Kapsamında Metinsel Değişiklik Örnekleri

Örnek 1

Dergi Metni:

“I know so. As for what I said to you to-night, I said it for your good. **You know I have been always devoted to you.**”¹⁴ (Wilde, 1890: 81)

Kitap Metni:

“I know so. As for what I said to you to-night, I said it for your good. **You know I have been always a staunch friend to you.**” (Wilde, 1891b: 228)

¹³ *The Picture of Dorian Gray* ve Wilde hakkındaki olumsuz eleştiri ve suçlamaların ardından savunma amaçlı bir cevap olarak sunulan, dolayısıyla Genette’in hem “manifesto önsöz” hem de “gecikmiş önsöz” sınıflandırmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek olan söz konusu önsözün, diliçi çeviride sansür bağlamında ele alındığı bir çalışma için bkz. Boy ve Karadağ 2019a.

¹⁴ Bu kısım sansürlü metinde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 2012: 185).

Birinci örnek, ressam Basil Hallward ile Dorian Gray arasında geçen bir diyalogdan alıntılanmıştır. Bu örnekte Basil Hallward'ın Dorian Gray'e söylediği, "Biliyorsun, sana hep düşkün olmuşumdur." cümlesinde yayın sonrası öz-sansür sürecinde Wilde tarafından değişikliğe gidildiği görülmektedir. Wilde kitap metninde bu cümleyi, "Biliyorsun, senin için hep güvenilir bir arkadaş olmuşumdur." şeklinde değiştirmiştir. Wilde'ın burada "düşkün" yerine "güvenilir bir arkadaş" ifadesini tercih ederek Basil Hallward'ın Dorian Gray'e olan hislerinin izini yok ettiği belirtilebilir. Nitekim kitap metnindeki cümle, ressamın Dorian Gray'i değer verdiği bir arkadaş olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilmektedir.

Örnek 2

Dergi Metni:

"Tell me more about Dorian Gray. How often do you see him?"

"Every day. I couldn't be happy if I didn't see him every day. **Of course sometimes it is only for a few minutes. But a few minutes with somebody one worships mean a great deal.**"

"**But you don't really worship him?**"

"**I do.**"

"How extraordinary! [...]"¹⁵ (Wilde, 1890: 9)

Kitap Metni:

"Tell me more about Mr. Dorian Gray. How often do you see him?"

"Every day. I couldn't be happy if I didn't see him every day. **He is absolutely necessary to me.**"

"How extraordinary! [...]" (Wilde, 1891b: 14)

İkinci örnekte, dergi metninde Basil Hallward'ın Dorian Gray'e karşı hissettiği romantik duyguların açığa vurulduğu kısımların kitap metninden çıkarıldığı/değiştirildiği görülmektedir. Bu örnekteki konuşma, Lord Henry Wotton ve Basil Hallward arasında geçmektedir. Lord Henry Wotton, Basil Hallward'a

¹⁵ Bu kısım sansürsüz metinde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 2012: 66).

Dorian Gray'i ne sıklıkta gördüğünü sorar. Ressamın bu soruya cevabı her iki metinde de "Her gün. Onu her gün görmesem mutlu olamam." cümlesiyle başlar. Bu cümlenin devamı dergi metninde, "Tabii bazen yalnızca birkaç dakikalığına. Ama insanın taptığı biriyle birkaç dakika geçirmesi çok şey ifade ediyor." şeklindedir. Dergi metninde bunun üzerine Lord Henry Wotton'ın Basil Hallward'a yönelttiği "Fakat ona gerçekten tapmıyorsun, değil mi?" sorusuna aldığı cevap, "Tapıyorum." olur. Bu cümlelerin hepsinin kitap metninden çıkarılmış olması söz konusudur. Kitap metninde bu cümlelerin yerine, "O [Dorian Gray] benim için kesinlikle vazgeçilmez." cümlesi eklenerek Basil Hallward'ın Dorian Gray'e olan taparcasına sevgisinin üstünün örtüldüğü söylenebilir.

Örnek 3

Dergi Metni:

"I don't believe it is my picture."

"Can't you see your **romance** in it?" said Dorian, bitterly.

"My **romance**, as you call it..."

"As you called it."

"There was nothing evil in it, nothing shameful. This is the face of a satyr."¹⁶ (Wilde, 1890: 83)

Kitap Metni:

"I don't believe it is my picture."

"Can't you see your **ideal** in it?" said Dorian, bitterly.

"My **ideal**, as you call it..."

"As you called it."

"There was nothing evil in it, nothing shameful. **You were to me such an ideal as I shall never meet again.** This is the face of a satyr." (Wilde, 1891b: 233)

Son örnekte, çizdiği kusursuz Dorian Gray resmindeki ürpertici değişimi gören Basil Hallward'ın, bunun kendi resmi

¹⁶ Bu kısım sansürsüz metinde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 2012: 188-189).

olamayacağını söylemesi üzerine Dorian Gray'in ressama yönelttiği soruda ve ressamın cevabında dergi metnindeki "romance" sözcüğünün sakıncalı bulunarak kitap metninde "ideal" şeklinde değiştirilmiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kitap metnine dergi metninde olmayan bir cümle eklenmiştir. Dergi metninde Dorian Gray -ressamın daha önce kendisine bulunduğu itirafa gönderme yaparak- Basil Hallward'a, "Onda [resimde] kendi aşkını göremiyor musun?" diye sorar. Basil Hallward'ın cevabı ise "Kendi aşkım, senin deyimle..." şeklinde olur. Kitap metninde bu soru ve cevap "Onda kendi idealini göremiyor musun?" ve "Kendi idealim, senin deyimle..." şeklinde değiştirilmiştir. "Aşk" sözcüğü "ideal" olarak değiştirilerek ressamın Dorian Gray'e yüklediği anlama, bir sanatçı için okurlar tarafından normal kabul edilebilecek ve herhangi bir eşcinsellik göndermesi içermeyecek bir vurgu kazandırılması amaçlanmıştır denebilir. Kitap metnine eklenmiş olduğu görülen "Sen benim için bir daha asla karşılaşamayacağım bir idealdin." cümlesiyle de bu vurgunun pekiştirildiği düşünülebilir.

32

The Picture of Dorian Gray'in kaynak dizgedeki baskıları ve erek dizgelerdeki dillerarası çevirilerinde çoğunlukla yayın sonrası öz-sansür neticesinde üretilen kitap metni esas alınmıştır.¹⁷ Öte yandan, Frankel'in editörlüğündeki sansürsüz metnin 2011'de yayımlanmasıyla birlikte, bu iki metnin birbirine karşı konumuna yönelik birtakım tartışmaların gündeme gelmiş olduğu görülmektedir. Çalışmanın devam eden bölümünde bu tartışmalar, çeviribilim bağlamında sorgulanabilecek vurgu noktaları odağında ele alınacaktır.

2. Kaynak Dizgede *The Picture of Dorian Gray* Metinlerinin Konumlandırılması Bağlamında Tartışmalar

Bu bölümde ele alınacak tartışmalar kapsamında, metinlerin birbirine karşı ne şekilde konumlandırılması gerektiği konusunda benzer düşüncede oldukları gözlemlenebilen Michael Dirda, Chauncey Mabe ve Brooke Allen isimli eleştirmenlerin görüşlerine

¹⁷ Dergi metni, kitap metni ve sansürsüz metne dayanan *The Picture of Dorian Gray* çevirileri çerçevesinde eserin Türk erek dizgesindeki serüveninin ele alındığı bir çalışma için bkz. Boy 2018.

değınilecektir. Ancak bu görüşlerden bahsetmeden önce sansürsüz metinden ve bu metnin okurlara sunuluşunda ön plana çıkarılan özelliğinden söz etmek faydalı olabilir.

The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition başlıklı sansürsüz metin, Wilde'ın romanının halihazırda Los Angeles'taki California Üniversitesi, William Andrews Clark Jr. Memorial Kütüphanesi'nde muhafaza edilen daktilo yazmasına dayanmaktadır (Wilde (çev. İnce), 2016: 65). *The Picture of Dorian Gray*'in "Lippincott's'a teslim edildikten 120 yıl sonra sansürsüz haliyle yayımlanması[nı] kutlanması gereken bir iş" şeklinde değerlendiren Frankel, eserin kendi editörlüğünde yayımlanan baskısına ilişkin olarak şu ifadelerle yer vermiştir:

"Stoddart ya da çalışma arkadaşları tarafından yapılan değişikliklerin eski haline getirilmesiyle birlikte bu baskıda, daha sonraki iki baskısına göre daha şeytanca ve cesur bir romanla karşı karşıya geliyoruz. Wilde'ın yayımlanmak üzere yayıncıya teslim ettiği daktilo metnini sunarak bu baskıda *Dorian Gray*'i ilk kez 1890'da yazarının elinden çıktığı biçimiyle; ticari, toplumsal, yasal baskılarla metinde -apaçık eşcinsel içerikli yerlerin metinden çıkarılması da içinde olmak üzere- yapılmış birtakım değişikliklerden önceki haliyle sunuyoruz." (Wilde (çev. İnce), 2016: 64)

Frankel *The Picture of Dorian Gray*'in, "Wilde'ın 1890 ilkbaharında öngördüğü biçimiyle sunulma[sı]" açısından sansürsüz metnin, hem dergi metnine hem de kitap metnine dayanan diğer baskılardan ayrıldığı noktasının önemle altını çizmiştir (Wilde (çev. İnce), 2016: 48). Frankel'a göre, bu baskıyla birlikte 21. yüzyılda "Wilde'ın daktilo yazması[nın] ilk kez yayımlanm[ası]", "Dorian Gray 'benim olmak istediğim kişidir - başka çağlarda belki de,' diye itiraf ederken demeye çalıştığı şeyin tam zamanında ve yerinde gerçekleşmesidir" (Wilde (çev. İnce), 2016: 32).

Frankel'ın, Wilde'a ait daktilo yazması üzerinde çalışarak sansürsüz *The Picture of Dorian Gray*'i okurlar için kolayca erişilebilir kılması, genel anlamda olumlu tepkilerle karşılanmıştır. Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse Sarah Boslaugh'ın "*The Picture of Dorian Gray: An Uncensored Version of*

a Scandalous Classic” başlıklı inceleme yazısındaki görüşlerinden kısaca bahsedilebilir. Boslaugh bu yazıda, Frankel’in editörlüğünü üstlendiği baskının okurlara “Wilde’in metnini, mümkün olduğunca yayımlanmasını istediği hale getirilmiş şekilde okuma fırsatı sunuyor” olmasının yanı sıra bir diğer önemli özelliğine dikkat çekmiştir. Öyle ki Frankel’in metne dahil ettiği açıklamalar ve “Genel Giriş” ve “Metne Giriş” bölümlerinde yer verdiği bilgiler, öykünün ait olduğu Victoria Çağı çerçevesinde bağlamsallaştırılabilmesi için yardımcı niteliktedir (Boslaugh, 2011: E.T. 22.01.2020).

Öte yandan, sansürsüz metnin yayımlanarak kolaylıkla erişilebilir hale gelmesinin özellikle kitap metni karşısındaki konumu üzerine birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiş olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde görüşlerine değinileceği belirtilen eleştirmenlerden Dirda, “Thursday: The Uncensored ‘Dorian Gray’” başlıklı inceleme yazısında, *The Picture of Dorian Gray*’in Frankel’in editörlüğündeki baskısının taşıdığı “sansürsüz” etiketinin okurlar için “kısmen yanıltıcı” olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim Dirda’ya göre bu etiket sıradan okurları söz konusu baskının, romanın tam/eksiksiz metni olduğu düşüncesine sevk etmektedir. Oysaki bu baskı *The Picture of Dorian Gray*’in “(sanatsal olarak belki daha üstün olsa da) bir ön versiyonu” niteliğindedir. Dirda bu görüşlerini Wilde’in 1891 kitap metnine çok fazla ekleme yapmış olduğu gerekçesine dayandırmış, bu nedenle de herhangi başka bir *The Picture of Dorian Gray* metninin, “standart” konumuna geçerek kitap metninin yerini alamayacağını savunmuştur. *The Picture of Dorian Gray*’i ilk kez okuyacak olanlar için tavsiyesi ise daha yaygın bir şekilde erişilebilir olan 1891 kitap metninden başlamaları (Dirda, 2011: E.T. 22.01.2020) yönünde olmuştur.

Dirda’nın savına paralel görüşler içeren bir diğer inceleme yazısı ise “Do We Really Need an ‘Uncensored’ Version of Dorian Gray?” başlığıyla Mabe tarafından kaleme alınmıştır. Başlığından da anlaşılacağı üzere bu yazıda, okurların sansürsüz metne gerçekten ihtiyacı olup olmadığını sorgulayan Mabe, “bir kitap klasikleştiğinde kanonik versiyon yazarın onaylamadığı

düzenlemeler içerse bile inkâr edilemeyecek bir otorite edinmiş olur” ifadelerine yer vermiştir. Mabe’e göre:

[...] Stoddart tarafından sansürlenmiş versiyon, 120 yıldır okurlara dokunan ve onları cezbeden versiyondur; bu da Wilde’in niyetindeki versiyonun her ne olduğunu düşünürsek düşünelim, ona karşı üstünlük edinmiş olmaktan daha fazlası demektir. Neticede yazar düzenlemeleri kabul de etmiştir.” (Mabe, 2011: E.T. 22.01.2020)

Benzer düşüncede olduğu söylenebilecek bir diğer eleştirmen Allen’in “‘Dorian Gray’ as Wilde Actually Wrote It” başlıklı yazıda savunduğu görüşe göre ise “özgün metnin 1891’de yayımlanan kitap versiyonundan gerçekten ‘daha iyi’ olup olmadığı tartışma konusudur”. Eleştirmen bu bağlamda kitap metninde kaybedilenler olsa bile çok fazla şeyin de kazanılmış olduğunun altını çizmiş, sansürlü metne atfedilecek statü ile ilgili olarak düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir: “Bu açıklamalı versiyon akademisyenler ve Wilde, 1890’lar ve estetizmle yakından ilgili olanlar için hazine değerinde olsa da standart metnin yerine geçmekten ziyade ona bir ek olarak işlev görmelidir” (Allen, 2011: E.T. 22.01.2020).

Yukarıda değinilen eleştirilerde genel olarak iki vurgu noktasının varlığından söz edilebilir. Bu noktalardan biri, 1891 kitap metnindeki değişikliklerin Wilde denetiminde yapılmış ve nihayetinde söz konusu metnin *The Picture of Dorian Gray*’in son hali olarak yayımlanmış olmasının, Wilde’in onayına işaret ettiği. Ancak “Stoddart’ın yaptığı daha önemli değişiklikleri Wilde’in daha sonra metne dahil etmesinin bunları onayladığı anlamına gelmediğini” vurgulayan Frankel’in bu noktada, göz önünde bulundurulması gereken bir ayrıntıya dikkat çekmiş olduğu görülmektedir. Öncelikle “bütün araştırmacılar, 1891 baskısında, baskıya verilecek kopya olarak Wilde’in baskı öncesi metni kullanmadığı, *Lippincott’s* metninin basılı sayfalarını ya da ‘ayrıbasım’larını kullandığı” konusunda hemfikirdir (Wilde (çev. İnce), 2016: 53). Dolayısıyla Wilde’in, kitap metni üzerinde çalışırken, dergiye teslim ettiği metne erişim imkânı olmadığı anlaşılabilir. Ancak Frankel’a göre buna ek, hatta bundan daha önemli bir husus daha vardır:

“Wilde’in, romanını, 1891’de kitap olarak yapılacak baskısı için hangi koşullar altında gözden geçirdiği gerçeğini unutmamak gerekiyor. 1890’da metnin *Lippincott’s*’ta yayımlanmasından sonra yarattığı büyük öfke patlaması, Wilde’in kendi daktilo nüshasının sözcük ve cümlelerine geri dönmek istediye bile dönemeyeceği anlamına geliyordu; metni yeniden gözden geçirmeye sıra geldiği zaman Stoddart’ın yaptığı önemli değişiklikleri eski haline getirecek durumda değildi. Bunu yapmak, yasalar ve okurlarca didik didik incelenme tehlikesini göze almak demek olacaktı, 1895’teki gibi, tam bir felaketle sonuçlanacak şekilde.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 53-54)

Frankel’in işaret ettiği 1895 yılındaki “felaket”, Wilde’in 1885 Ceza Yasası Değişiklik Maddesi (Labouchère Değişiklik Maddesi) uyarınca erkekler arası “uygunsuz ilişki” (“gross indecency”) suçundan kovuşturularak iki yıl ağır hapis cezasına çarptırılmasıdır. Hatta dava sürerken *The Picture of Dorian Gray*’ın dergi metni, Wilde’in aleyhinde delil olarak kullanılmış, kitap metninden ise “temizlenmiş baskı” olarak bahsedilmiştir (Wilde (çev. İnce), 2016: 26). Frankel’a göre, *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition*’ın dayandığı daktilo metninin ellerinde bulunması halinde karşı taraf “hiç kuşkusuz onu mahkeme salonunda pek etkili bir biçimde kullanırdı çünkü o metin, *Lippincott’s Monthly Magazine* metnine göre, cinsel göndermeler ve anıştırmalar bakımından daha açık seçikti” (Wilde (çev. İnce), 2016: 50). Dolayısıyla, Frankel’in dikkat çektiği yukarıdaki ayrıntının, metnin yayımlandığı dönemin siyasi ve toplumsal koşulları çerçevesinde şekillenen edebi eser anlayışı ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Victoria Çağı ahlak göreneklerine göre bir edebi eserde neyin işlenmesinin kabul edilebilir veya kabul edilemez görüldüğü, çalışmanın bir önceki bölümünde örneklerle açıklandığı gibi, *The Picture of Dorian Gray* bağlamında ilk aşamada yayın öncesi sansür, sonraki aşamada ise yayın sonrası öz-sansür işlemlerine başvurulması neticesini doğurmuştur.

Eleştirilerdeki vurgu noktalarından diğeri, yüz yılı aşkın süredir yaygınlıkla okunmakta olan kitap metninin “standart”/“klasik”/“kanonik”, sansürsüz metnin ise “ek”/“ön versiyon” statüsünde olduğudur. Metinlerin birbirine göre

konumu bağlamındaki tartışmalarda, kaynak dizgeye ilk olarak sunulan dergi metninin gündeme getirilmediği gözlemlenebilmektedir. Bu durumun, dergi metninin hem kitap metni kadar yaygın biçimde erişilebilir olmamasından hem de Wilde'in bilgisi ve onayı olmaksızın dergi editörleri tarafından sansürlenmiş olmasından kaynaklanması mümkündür. Bununla birlikte, yazarın kendi denetiminde ancak -Frankel'in da vurguladığı gibi bir baskı ortamı altında- yayın sonrası öz-sansür uygulanarak üretilen kitap metninin birincil konumda görülmesi söz konusudur. Bu konumlandırma bağlamında kitap metninin hem Wilde'in kendi hem de editörlerin müdahaleleriyle dergi metni üzerinden oluşturulmuş olmasının, dergi metninin bir ara metin, kitap metninin ise bu doğrultuda bir diliçi dolaylı çeviri olarak ele alınıp alınmayacağı sorusunu gündeme getirdiği söylenebilir. Bir sonraki bölümde, dolaylı çeviri kavramının çeviribilim alanyazınındaki tanımları bağlamında yapılan sınıflandırmadan yola çıkılarak bu soru cevaplanmaya çalışılacaktır.

3. Diliçi Dolaylı Çeviri Örneği Olarak *The Picture of Dorian Gray*

Çalışmanın bu bölümünde, 1891 kitap metninin çeviribilim bağlamında bir diliçi dolaylı çeviri olarak konumlandırılıp konumlandırılmayacağını sorgulamadan önce, kaynak dizgedeki diliçi çeviri serüveni çerçevesinde metinler arasındaki kaynak-erek ilişkisine kısaca tekrar değinmek faydalı olabilir. Öncelikle, Wilde'in 1890 ilkbaharında *Lippincott's Monthly Magazine*'e ulaştırmış olduğu daktilo yazmasının sansürlenerek yayımlanmasıyla 1890 dergi metni, *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgeye sunulan ilk hali olmuştur. 1891'de Ward, Lock & Co. tarafından basılan kitap metni ise söz konusu dergi metnine dayanmaktadır. Dolayısıyla diliçi boyutta 1890 dergi metni, hem kaynağı daktilo yazması olan bir erek metin hem de 1891 kitap metninde esas alınan bir kaynak metin konumundadır. Bu durumda kitap metninin aslında kaynağı ara metin olarak değerlendirilebilecek bir nihai erek metin olarak ele alınabileceği

düşüncesi, çeviribilim bağlamında dolaylı çeviri kavramını akla getirmektedir.

Dolaylı çeviri kavramının çeviribilim alanyazınındaki tanımları, sürece dahil edilen dillerin sayısı açısından farklılık göstermektedir (Rosa, vd., 2017: 120). Alexandra Assis Rosa, Hanna Pięta ve Rita Bueno Maia, "Theoretical, Methodological and Terminological Issues Regarding Indirect Translation: An Overview" başlıklı çalışmalarında bu farklılığa dayanarak bir sınıflandırmaya gitmiş ve dolaylı çeviri kavramına yönelik tanımları üç başlık altında toplamıştır: i) dil sayısı konusunda herhangi bir sınırlama getirmeyen tanımlar; ii) (en az) üç dilden bahseden tanımlar; ve iii) en az iki dilden bahseden tanımlar. Araştırmacılar bu noktada geri çeviri, diliçi çevirinin dillerarası çevirisi ya da yeniden çevirinin, ikinci başlığa giren tanımlar çerçevesinde dolaylı çeviri kapsamı dışında kalacağını, üçüncü başlığa giren tanımlar çerçevesinde ise kapsama dahil olabileceğini belirtmiştir (Rosa, vd., 2017: 120).

Dolaylı çeviri kavramına yönelik tanımlardan bazılarında bu sınıflandırma üzerinden değinmek gerekirse öncelikle Yves Gambier tarafından "çevirinin çevirisi" (2003: 57) şeklinde sunulan, dolayısıyla dil sayısı konusunda herhangi bir kısıtlama koymayan tanımın birinci başlığa dahil olduğu ve kavramın alanyazınındaki en geniş tanımı olarak nitelendirilebileceği söylenebilir.

Harald Kittel ve Armin Paul Frank tarafından yapılan, "özgün metnin dilinden ya da erek dilden başka bir dile çevrilmiş kaynağa (ya da kaynaklara) dayanan" (akt. Rosa, vd., 2017: 119) çeviriler tanımı, sürece dahil olan üç ayrı dilden bahsetmesi dolayısıyla ikinci başlık altında ele alınabilecek tanımlardan biridir. Buna paralel şekilde, dolaylı çeviriyi açıklarken sürece dahil üç dilden bahseden Anthony Pym'in verdiği örneğe göre İngilizce dilindeki bir kaynak metnin önce Fransızcaya, ardından bu Fransızca erek metnin ise İspanyolcaya çevrilmesi durumunda Fransızcaya yapılan ilk çeviri doğrudan çeviri konumundayken, bu çevirinin kaynaklık ettiği İspanyolca metin dolaylı çeviri olarak adlandırılır (2011: 82).

Betimleyici çeviribilimin öncüsü Gideon Toury ise dolaylı çeviriyi “nihai kaynak dil dışındaki dillerden yapılan çeviriler” (1995: 58) şeklinde tanımlayarak sürece dahil iki dilin varlığına işaret etmiştir. Benzer şekilde, *Dictionary of Translation Studies*'de Mark Shuttleworth ve Moira Cowie dolaylı çevirinin tanımını, “bir metnin doğrudan özgün bir kaynak metin üzerinden değil de başka bir dildeki bir ara çeviri üzerinden çevrilmesi işlemini ifade etmek için kullanılan bir terim” (2014: 76) şeklinde sunmuştur. Dolayısıyla Toury'ye ve Shuttleworth ile Cowie'ye ait tanımlar üçüncü başlık altında değerlendirilebilecek tanımlara örnek oluşturmaktadır.

Rosa, Pięta ve Maia, dolaylı çeviriye yönelik “çevirinin çevirisi” şeklindeki kısa ve öz bir tanımın bir yandan kapsayıcı olmakla birlikte diğer yandan kavrama getirilen bu derece bir esnekliğin, dolaylı çevirinin nerede başlayıp nerede bittiği konusunda bir sorgulamayı da beraberinde getirebileceğini vurgulamıştır (2017: 120-121). Söz konusu tanımın, bu çalışmada kaynak dizgedeki serüveni bağlamında ele alınan *The Picture of Gray* örneğinde, hem kaynak hem ara hem de erek metnin aynı dilde olduğu bir çeviri ilişkisine dayanılarak 1891 kitap metninin bir diliçi dolaylı çeviri şeklinde konumlandırılmasını mümkün kılacağı belirtilebilir.¹⁸

The Picture of Dorian Gray'in kaynak dizgedeki çeviri serüvenine bakıldığında öncelikle, Wilde tarafından *Lippincott's Monthly Magazine*'e gönderilen metnin, yayın öncesi süreçte editörlerce sansürlenerek bir diliçi çeviri/yeniden yazım yoluyla üretilmiş olması söz konusudur. Bu noktada Frankel, aşağıdaki tespitte bulunmuştur:

“Stoddart ile çalışma arkadaşlarının yaptığı değişiklikleri metin yayımlanmadan önce Wilde'in gördüğünü ya da onayladığını gösteren bugüne kalmış hiçbir ipucu yoktur. Guy ile Small'un yazdığına göre, 'Stoddart'ın bu değişiklikler için Wilde'a

¹⁸ *The Picture of Dorian Gray*'in Türk erek dizgesindeki dillerarası çevirileri bağlamında dolaylı çeviri çerçevesinde gündeme gelebilecek olası bir kavramsal sorgulamaya Boy ve Karadağ 2019b'de değinilmiştir.

danışmadığından tam anlamıyla emin olabiliriz.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 52)

Dolayısıyla *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgede ilk olarak –yazarın bilgisi veya onayı olmaksızın sansürlenene– bir diliçi çeviri aracılığıyla var olduğu söylenebilir. Bu diliçi çeviri diğer yandan yine bir “diliçi öz-çeviri” (Canlı, 2019) konumundaki kitap metnine kaynaklık etmiştir. Frankel’in, tüm araştırmacıların bu konuda hemfikir olduğunu belirterek vurguladığı üzere, Wilde’in kitap metnini üretirken kaynak olarak kullandığı metin, dergiye teslim ettiği metin değil, sansürlenerek yayımlanmış dergi metnidir. Bu bağlamda dergi metninin bir diliçi ara metin, kitap metninin ise söz konusu ara metin üzerinden üretilmiş bir diliçi dolaylı çeviri olduğu, dolayısıyla dolaylı çeviri sürecine *The Picture of Dorian Gray* örneğinde tek bir dilin dahil olduğu iddia edilebilir.

Sonuç

Bu çalışma çerçevesinde kaynak dizgedeki serüveni odağında betimleyici bir yaklaşımla ele alınan *The Picture of Dorian Gray*'in genelde sık rastlanmayan türden bir dolaylı çeviri örneği sunduğunu söyleyebilmek mümkündür. *The Picture of Dorian Gray* metinleri arasındaki kaynak metin–erek metin zincirine bakıldığında, dolaylı çeviri sürecine dahil olan kaynak, ara ve nihai erek dilin her birinin İngilizce, yani aynı dil olduğu görülmektedir. Bu zincirde ara metin konumundaki dergi metni üzerinden üretilmiş kitap metninin bir diliçi dolaylı çeviri olarak değerlendirilebileceği iddiasının yanı sıra *The Picture of Dorian Gray* örneği özelinde dolaylı çeviriye yönelik genel tutumun aksini geçerli kılan bir bakış açısının varlığından da söz edilebilir.¹⁹

Rosa, Pięta ve Maia, çeviriye yönelik bakış açısında genel eğilimin hâlâ kaynak metne sadakat yönünde olması nedeniyle dolaylı çeviriye karşı çoğunlukla olumsuz bir tutum benimsendiğini belirtmiş, dolaylı çevirinin kaynak metinden uzaklaşmayı artırdığı düşünüldüğünden de genelde dolaylı çevirilerin bu özelliğinin “gizlendiğini”, “kamufle edildiğini” (2017:

¹⁹ Dolaylı çeviri bağlamında genel olarak benimsenenin aksi yönde bir bakış açısının varlığını ortaya koyan başka bir çalışma için bkz. Öztürk Baydere 2019.

113) vurgulamıştır. Nitekim özgünün birincil, çevirinin ikincil konumda görüldüğü bir bakış açısı doğrultusunda dolaylı çeviri, “kötü kopyanın kötü kopyası” olarak değerlendirilecektir (Pięta, 2014: 16). Gambier (2003: 58) dolaylı çeviri bağlamında, kaynak metin olarak kullanılacak herhangi bir ara dil metnindeki patronaj kaynaklı ekleme, çıkarma, değişiklik gibi çevirmen kararlarının “risk” oluşturabilecek olası etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla bir “risk”in göze alınmasını içerdiği düşünülen dolaylı çevirinin temkinli yaklaşılması, hatta kaçınılması gereken, kaçınılamıyorsa da tasvip edilmeyen/yerilen bir olgu olarak görülebildiği anlaşılmaktadır. Ne var ki bu çalışmanın inceleme nesnesi bağlamında, sansürlü metnin yayımlanmasıyla birlikte gündeme gelen tartışmalar, diliçi dolaylı çeviri konumundaki kitap metninin “standart”/“klasik”/“kanonik” olarak kabul edildiğine işaret etmektedir. *The Picture of Dorian Gray* kaynak dizgede önce sansürlenmiş bir diliçi çeviri, ardından ise bu diliçi çevirinin sansürlenmiş bir diliçi çevirisi aracılığıyla var olmuş, dillerarası çeviriler yoluyla erek dizgelerdeki varlığı da yaygınlıkla, bir diliçi dolaylı çeviri konumundaki kitap metni aracılığıyla imkân bulmuştur.

The Picture of Dorian Gray örneğinde dolaylı çevirinin, genel eğilimin tersine, yerilmeyip yüceltilmesinin aynı dil içerisinde üretilmiş söz konusu metnin, yazarın kendi imzasını taşıması, bir diğer deyişle bir “diliçi öz-çeviri” (Canlı, 2019) olması ile de ilişkilendirilebilmesi mümkündür. Nitekim çeviri ve öz-çeviri arasında bir ayrıma giden Werner Koller’e göre “yazar-çevirmen, ‘sıradan’ bir çevirmenin tereddüt edebileceği noktalarda metin üzerinde değişiklikler yapma hakkını kendisinde bulacaktır” (akt. Montini, 2010: 306). Dolayısıyla bu görüş doğrultusunda, çeviri ve öz-çeviri arasındaki farkın bir otorite meselesi olduğu iddiası mevcuttur (Montini, 2010: 306). Bu iddia *The Picture of Dorian Gray* örneği özelinde, Wilde hayattayken kaleminden çıkmış/yayımlanmış son metin olan kitap metninin, yazar tarafından onaylanmış –dolayısıyla yazarın en son niyetini yansıtan– nihai metin olduğu iddiası ile paralellik göstermektedir.

Diğer yandan, sansürsüz metnin editörü Frankel'in vurguladığı gibi:

“Bir yazarın ‘başlangıçtaki’ ya da ‘en son’ niyetlerinin izini bulup bunları ortaya çıkarmamız mümkün olsaydı bile, bu tür niyetlerin tamamıyla değişmez olduklarını, tutarlı olduklarını ileri sürmek doğru olmaz; okurların tepkileri, yayıncıların eleştirileri, editörlerin denetimleri, yazarların kendi yapıtlarıyla ilgili zamanla değişen görüşleri sonucunda yazınsal yapıtların, daha yazarlar hayattayken çok çeşitli etmenlerin bir araya gelmesiyle çoğu kez değiştikleri gerçeğini saptırmak olur.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 66)

Çevirmenlere/yazarlara ait niyetlerin ve onlar tarafından üretilen yapıtların birçok etmene bağlı olarak değişebilmesi gibi, farklı zamanlar ve bağlamlar içerisinde hangi metnin “standart”/“klasik”/“kanonik” kabul edilip edilmeyeceği de değişebilir. Bu noktada çeviribilim bağlamında önemli olan, tarihin belli dönemlerinde ve bu dönemlere ait farklı koşullar altında kaynak veya erek dizgelerde var ola(maya)n metinlerin birbirine göre birincil/ikincil konumuna ilişkin bir saptamada bulunmaktan ziyade, bu metinler arasındaki ilişkiselliğin betimleyici bir yaklaşımla incelenerek, ışık tutabilecekleri çeviri gerçeklerinin ortaya konabilmesidir.

Kaynakça

- Allen, Brooke (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). “Dorian Gray’ as Wilde Actually Wrote It”, https://www.salon.com/2011/05/01/picture_of_dorian_gray_oscar_wilde/.
- Boslaugh, Sarah (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). “The Picture of Dorian Gray: An Uncensored Version of a Scandalous Classic”, <https://www.popmatters.com/138421-the-picture-of-dorian-gray-an-annotated-uncensored-edition-by-oscar-2496064128.html>.
- Boy, Hülya (2018). *Dorian Gray’in Portresi’nin Diliçi ve Dillerarası Çeviri Macerası. V. Uluslararası Asos Congress Filoloji Sempozyumu*, İstanbul: 25-27 Ekim.

- Boy, Hülya (2019). Yeniden Yazım ve Yeniden Çeviri Bağlamında *Dorian Gray'in Portresi. Çeviri Üzerine Gözlemler*. (Ed. Seda Taş). İstanbul: Hiperyayın. s. 151-172.
- Boy, Hülya-Ayşe Banu Karadağ (2019a). Diliçi Çeviride Sansür Olgusu. *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, İstanbul: 12-13 Aralık.
- Boy, Hülya-Ayşe Banu Karadağ (2019b). İngilizcede ve Türkçede *The Picture of Dorian Gray: Çeviriye İlişkin Temel Kavramlar Üzerine Sorgulamalar. Türkiye'de Çeviribilim Araştırmalarının Yayın Sorunları Çalıştayı*, Amasya: 18 Ekim.
- Canlı, Gülsüm (2019). William Faulkner'ın *Sanctuary* Adlı Romanının Kaynak ve Erek Dizgedeki Çeviri Serüveni: Diliçi Çeviri, Öz-Çeviri, Yeniden Çeviri ve Dolaylı Çeviri Kavramları Işığında Bir İnceleme. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dirda, Michael (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). "Thursday: The Uncensored 'Dorian Gray'", https://www.washingtonpost.com/entertainment/books/thursday-the-uncensored-dorian-gray/2011/03/28/AFw5cD6B_story.html.
- Gambier, Yves (2003). Working with Relay: An Old Story and a New Challenge. *Speaking in Tongues: Language across Contexts and Users*. (Ed. Luis Pérez González). Valencia: PUV. s. 47-66.
- Genette, Gérard (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. (Çev. Jane E. Lewin). Cambridge: Cambridge University Press.
- Holland, Merlin-Rupert Hart-Davis (Ed.). (2000). *The Complete Letters of Oscar Wilde*. Londra: Fourth Estate.
- Lorang, Elizabeth (2010). "The Picture of Dorian Gray in Context: Intertextuality and Lippincott's Monthly Magazine". *Victorian Periodicals Review*. C. 43, S. 1, s. 19-41.

- Mabe, Chauncey (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). "Do We Really Need an 'Uncensored' Version of Dorian Gray?", <https://flcenterlitarts.wordpress.com/2011/04/28/do-we-really-need-an-uncensored-version-of-dorian-gray/>.
- Merkle, Denise (2002). "Presentation". *TTR*. C. 15, S. 2, s. 9-18.
- Merkle, Denise (2010). Censorship. *Handbook of Translation Studies 1*. (Ed. Yves Gambier-Luc van Doorslaer). Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 18-21.
- Montini, Chiara (2010). Self-Translation. *Handbook of Translation Studies 1*. (Ed. Yves Gambier-Luc van Doorslaer). Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 306-308.
- Öztürk Baydere, Hilal (2019). "What Could the Translation of a 'Retelling' Imply for Translation Studies?" *transLogos*. C. 2, S. 2, s. 102-133.
- 44 Pięta, Hanna (2014). What Do (We Think) We Know about Indirectness in Literary Translation? A Tentative Review of the State-of-the-Art and Possible Research Avenues. *Traducció Indirecta En La Literatura Catalana*. (Ed. Ivan Garcia Sala-Diana Sanz Roig-Bożena Zaboklicka). Lleida: Punctum. s. 15-34.
- Pym, Anthony (2011). Translation Research Terms: A Tentative Glossary for Moments of Perplexity and Dispute. *Translation Research Projects 3*. (Ed. Anthony Pym). Tarragona: Intercultural Studies Group. s. 75-100.
- Rosa, Alexandra Assis-Hanna Pięta-Rita Bueno Maia (2017). "Theoretical, Methodological and Terminological Issues Regarding Indirect Translation: An Overview". *Translation Studies*. C. 10, S. 2, s. 113-132.
- Shuttleworth, Mark-Moira Cowie (2014). *Dictionary of Translation Studies*. Londra ve New York: Routledge.

- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wilde, Oscar (1890). *The Picture of Dorian Gray*. *Lippincott's Monthly Magazine*. Temmuz. Philadelphia: J. B. Lippincott Company. s. 3-100.
- Wilde, Oscar (1891a). "A Preface to 'Dorian Gray.'". *The Fortnightly Review*. C. 49, s. 480-481.
- Wilde, Oscar (1891b). *The Picture of Dorian Gray*. Londra, New York ve Melbourne: Ward, Lock & Co.
- Wilde, Oscar (2012). *The Uncensored Picture of Dorian Gray*. (Ed. Nicholas Frankel). Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Wilde, Oscar (2016). *Dorian Gray'in Portresi: Açıklamalı ve Sansürsüz Basım*. (Ed. Nicholas Frankel). (Çev. Ülker İnce). İstanbul: Everest Yayınları.